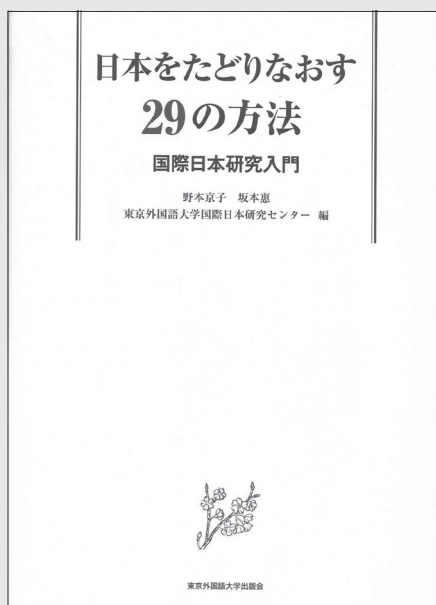

Book Review

Retracing 29 Ways to Travel Back to Japan

『日本をたどりなおす 29の方法 国際日本研究入門』

มหาวิทยาลัยในประเทศไทยญี่ปุ่นมีการปรับตัวค่อนข้างเร็ว ในยุคปัจจุบันซึ่งนักเรียนทุกคนมีโอกาสมากในการเลือกมหาวิทยาลัยที่ต้องการเรียน ทำให้สถาบันการศึกษาต้องแข่งขันกันมากเพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นและเป็นที่สนใจของวัยรุ่นยุคปัจจุบัน นักเรียนต่างชาติก็เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่มหาวิทยาลัยในประเทศไทยญี่ปุ่นต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นเพื่อนักศึกษาต่างชาติ จึงมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันยุคทันสมัยพร้อมกับสร้างตำราใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง

ตำราเกี่ยวกับทักษะภาษาญี่ปุ่นถูกผลิตออกมามากมายจนเลือกแทบไม่ถูก แต่ตำราเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษานั้นยังนับว่าน้อยมาก 『日本をたどりなおす29の方法 国際日本研究入門』 หรือ “29 วิธี ย้อนรอยญี่ปุ่น ญี่ปุ่นศึกษาในโลกสากลขั้นพื้นฐาน” จึงถือเป็นความพยายามที่จะนำเสนอเรื่องราวญี่ปุ่นศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักภาษาและสังคมญี่ปุ่นที่เชื่อมโยงกับโลกสากล โดยมีกลุ่มเป้าหมายครอบคลุมทั้งนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นระดับกลาง-สูง และนักศึกษาญี่ปุ่นเพื่อปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นในแง่มุมต่าง ๆ

『日本をたどりなおす29の方法 国際日本研究入門』 จัดทำโดย International Center for Japanese Studies, Tokyo University of Foreign Studies ตีพิมพ์เมื่อปี 2016 มีบรรณาธิการ 2 ท่าน ได้แก่ Professor Kyoko NOMOTO และ Professor Megumi SAKAMOTO ชื่อนี้มีที่มาจากโครงสร้างหนังสือที่แบ่งออกเป็น 6 บท บทที่ 1 มี 4 หัวข้อย่อย บทที่ 2-6 มี 5 หัวข้อย่อย รวมเป็น 29 หัวข้อย่อย จึงเป็นที่มาของการตั้งชื่อ 29 วิธี เพื่อส่องญี่ปุ่นในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ ภาษา วรรณคดี วัฒนธรรม สังคม และประวัติศาสตร์ ตำราเล่มนี้ ไม่เพียงแต่นำเสนอภาพความเป็นญี่ปุ่นในสามัญทัศน์ที่รับรู้กันทั่วไป แต่สะท้อนความแปลก และความหลากหลายของญี่ปุ่นในมุมมองที่แตกต่างโดยการกลั่นกรองตามทัศนะของผู้เขียนตำรา

ซึ่งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยภาษาต่างประเทศ
แห่งโตเกียว และมหาวิทยาลัยชั้นนำอื่น ๆ อีกหลายแห่ง

แต่ละหัวข้อย่อเป็นเรื่องอ่านความยาวประมาณ
2 หน้า มีคำสำคัญระบุไว้ตั้งแต่ต้นเรื่องเพื่อปูทางสำหรับ
การอ่าน หลังเนื้อหการอ่านจะประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ
เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดทบทวนว่า “ญี่ปุ่น” แท้จริงแล้วเป็น
เช่นไร ส่วนประกอบของแต่ละบทมีดังนี้ 1) การอธิบาย
คำศัพท์เฉพาะ 2) แบบฝึกสำหรับสืบค้นข้อมูล
3) คำถามเกี่ยวกับเนื้อหาในบท 4) กิจกรรมพื้นฐานสำหรับ
คิดวิเคราะห์ และ 5) กิจกรรมประยุกต์เพื่อวิเคราะห์
เปรียบเทียบโดยอิงประสบการณ์ของผู้เรียนเอง

บทที่ 1 เป็นเนื้อหาด้านภาษา มี 4 หัวข้อย่อ
ได้แก่ 1) เนื้อหาเปรียบเทียบไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นกับ
ภาษาอื่น ๆ 2) ความสำคัญของการตกท้ายในสังคมญี่ปุ่น
3) การตีความความหมายของคำว่า “すみません”
ที่ไม่ใช่เพียงแค่ขอโทษ และ 4) การเขียนอีเมลเพื่อขอร้อง
เป็นภาษาญี่ปุ่น ซึ่งใช้พื้นที่ถึง 10 หน้าเพื่อเปรียบเทียบ
ความเหมือนและความแตกต่างของวัฒนธรรมการเขียน
อีเมลใน 5 ภาษา ได้แก่ อังกฤษ จีน อินโดนีเซีย สเปน และ
เยอรมัน ส่วนกิจกรรมท้ายบท ให้ทำตารางเปรียบเทียบ
ลักษณะอีเมลของ 5 ภาษา เปรียบกับภาษาญี่ปุ่น
และภาษาแม่ของผู้เรียน ทั้งในเชิงแบบลักษณ์ภาษา
และรูปคำในภาษา แบบฝึกเขียนอีเมลตอบปฏิเสธ
กรณีที่ถูกคะยั้นคะยอให้สมัครสอบ และแบบฝึกเขียน
อีเมลตอบกลับเมื่อถูกอาจารย์ปฏิเสธไม่รับเป็นอาจารย์
ที่ปรึกษา ประเด็นเหล่านี้ถือว่าตอบโจทย์ชีวิตจริงที่
นักศึกษาต้องประสบเมื่อไปศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นถือ
เป็นการฝึกทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

บทที่ 2 เป็นเนื้อหาด้านวรรณกรรมและศิลปะ
ของการใช้ภาษา มี 5 หัวข้อย่อ ได้แก่ 1) “กลอนรัก
วะกะ”¹ ในยุคโบราณ 2) กลอนสั้นไฮกุ² 3) นัตสึเมะ
โซเซกิ³ กับญี่ปุ่นสมัยใหม่ 4) มุรากามิ ฮารุกิ⁴ กับเอเชีย
ตะวันออก และ 5) นิยายสยองขวัญ ที่นิยมแพร่หลาย
ในเอเชีย ลักษณะเฉพาะของบทนี้ คือ ใช้อักษรแนวตั้ง
เพื่อสื่อถึงรูปแบบการเขียนที่ใช้ในวรรณกรรมยุคเก่า
และปรับมาเป็นอักษรแนวนอนเมื่อเข้าสู่ยุคใหม่ การมอง
วรรณกรรมผ่านบทประพันธ์และนักประพันธ์ที่สำคัญ
และโดดเด่น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของวรรณกรรม
ญี่ปุ่นที่ค่อย ๆ แผ่อิทธิพลออกไปยังต่างประเทศ

บทที่ 3 เป็นเนื้อหาด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่เป็น
ที่นิยมสำหรับชาวต่างชาติ มี 5 หัวข้อย่อ ได้แก่
1) บทสัมภาษณ์คาทิส แพทเตอร์สัน นักดนตรีโคโตะ
(พินญี่ปุ่น) ผู้หลงใหลเครื่องดนตรีโคโตะ 2) บทสัมภาษณ์
โอโอะกะ จุน นักแสดงและผู้ประพันธ์บทละครเกี่ยวกับ
วัฒนธรรมร่วมสมัย หรือวัฒนธรรมป๊อป ในทศวรรษ
1980 ซึ่งเป็นยุคทองของอุตสาหกรรมบันเทิง และส่งผล
ให้คนเก่งมีพรสวรรค์ได้เกิดในวงการบันเทิง 3) คิโยชิโร
โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ พระจันทร์ คือยุคที่มีการใช้บทเพลง
เป็นสื่อเพื่อเสียดสีสังคม และประท้วงการสร้างโรงไฟฟ้า
นิวเคลียร์ผ่านบทเพลงของคิโยชิโรนักร้องเพลงร็อก
4) เป็นการวิเคราะห์ภาพยนตร์อนิเมชัน กับงานของ
มิยาซากิ ฮายาโอะ (1941-) ผู้สร้างผลงานแนวแฟนตาซี
และมีคำถามชวนคิดว่าเหตุใด ทำไมผลงานของเขาจึงเป็น
แนวแฟนตาซีทั้งหมด และเหตุใดตัวแสดงเอกจึงเป็น
ผู้หญิง และสัมพันธ์อย่างไรกับสายลม เป็นต้น
5) บทส่งท้ายพูดถึงวัฒนธรรมการแปลและภาษาญี่ปุ่น

¹ กลอนวะกะ “和歌” หมายถึง กลอนสั้นของญี่ปุ่น รูปแบบที่นิยมที่สุดคือ 31 พยางค์ แบ่งเป็น 5 วรรค คือ 5-7-5-7-7

² ไฮกุ “俳句” คือ กลอนที่สั้นที่สุด เพียง 17 พยางค์ แบ่งเป็น 3 วรรค คือ 5-7-5

³ นัตสึเมะ โซเซกิ (1867-1916) นักประพันธ์สมัยเมจิที่มีรูปอยู่บนธนบัตร 1,000 เยน

⁴ มุรากามิ ฮารุกิ (1949-) นักประพันธ์นิยายร่วมสมัย มีผลงานที่โด่งดังมากมายและแปลเป็นภาษาต่างประเทศถึง 50 ภาษา

ซึ่งนิยมแปลกันมากหลังปิดประเทศไปนานถึง 200 ปี ในสมัยเอโดะเข้าสู่ยุคเรืองทางตะวันตก ผู้เขียนได้สะท้อนว่าวัฒนธรรมของญี่ปุ่นก็คือ วัฒนธรรมการแปล ซึ่งส่งผลต่อภาษาญี่ปุ่น ทำให้เกิดคำใหม่และคำยืมจากต่างประเทศที่เขียนด้วยอักษรคาตากานะมากมาย

บทที่ 4 กล่าวถึงความหลากหลายของภาษาในสังคมญี่ปุ่น 1) การเปรียบเทียบระหว่าง โคโคโงะ “国語” ภาษาประจำชาติที่คนญี่ปุ่นเรียน กับ นิฮงโงะ “日本語” ภาษาญี่ปุ่นที่คนต่างชาติเรียน ปัจจุบันมีคนต่างชาติที่เข้าเรียนในโรงเรียนที่ญี่ปุ่น เขาเหล่านี้ควรเรียนภาษาอะไร 2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบภาษามาตรฐานกับภาษาถิ่น ยกตัวอย่าง ชาวหมู่เกาะอามามิ โอกินาวา ซึ่งใช้ภาษารีกิว ต้องประสบกับปัญหาถูกกดขี่ในการทำงานเพราะไม่สามารถใช้ภาษามาตรฐานได้ถูกต้อง 3) ผู้ด้อยโอกาสกับสิทธิในการรู้หนังสือ ได้กล่าวถึงคนที่พิการทางสายตากับผู้คนต่างชาติที่มาญี่ปุ่น ตกอยู่ในสถานะเดียวกันคือ ถูกตัดขาดจากสิทธิในการรับรู้ข้อมูล 4) ขนเผ่าไอนุ ซึ่งเป็นชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมบนเกาะฮอกไกโดก็ตกอยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์เช่นกัน ทำให้มีการณรงค์เพื่ออนุรักษ์และสืบสานภาษาและวัฒนธรรมไอนุไว้ 5) ประเด็นสุดท้ายของบทนี้กล่าวถึงตำราสอนภาษาญี่ปุ่นของนางานูมะ นาโอเอะ (1894-1973)⁵ ผู้ทุ่มเททั้งชีวิตเพื่อการสอนภาษาญี่ปุ่นและการพัฒนาตำราสอนภาษาญี่ปุ่น ซึ่งตำรานี้ใช้สอนชาวต่างชาติมากมายรวมทั้ง โดนัลด์ คีน (1922-)⁶ เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่า มีคนอีกมากมายที่เรียนรู้ภาษาวรรณกรรม และญี่ปุ่นศึกษา และได้กลายเป็นบุคคล

สำคัญที่เผยแพร่สิ่งเหล่านี้ให้คงอยู่สืบต่อไปในภายภาคหน้า

บทที่ 5 เป็นหัวข้อด้านการปกครอง 1) สังคมญี่ปุ่นกับระบอบจักรพรรดิ (ณ เวลาที่เขียนนี้ ยังไม่มีข่าวการสละพระราชบัลลังก์ของสมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ) 2) ศาสนาของญี่ปุ่นกับลัทธิชินโตเพื่อชาติเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน เรื่องราวนี้เล่าผ่านบทสัมภาษณ์ของศาสตราจารย์ชิมาโซโนะ ชิซึมิ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาศึกษา) โคโดคุซุซุ กับโลกปัจจุบันสะท้อนแนวคิดต่อต้านการทำสงครามด้วยความรักชาติ แต่ไม่ให้ราคา กับความเป็นคน 4) การปกครองหลังสงครามกับรัฐธรรมนูญ และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างเอเชียตะวันออกกับสงครามเย็น เนื้อหาเหล่านี้เป็นเรื่องที่เข้าถึงได้ยากแต่จำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อทำความเข้าใจญี่ปุ่นให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทที่ 6 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันกับวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การศึกษา โอกาสของการศึกษาที่เท่าเทียมกัน หลังสงครามโลกครั้งที่สอง คนญี่ปุ่นเพิ่งจะมีโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกัน และในช่วงเวลาไม่นานก็กลายเป็นสังคมที่บูชาภูมิทางการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ยิ่งนาระบบการตลาดเข้ามาสู่การศึกษาในโรงเรียนก็ยิ่งส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลมากยิ่งขึ้น 2) สังคมญี่ปุ่นที่พึ่งพาข้าวกำลังเปลี่ยนแปลงรูปแบบอุตสาหกรรมอาหาร ข้าวซึ่งเคยเป็นอาหารหลักของคนญี่ปุ่นและได้รับการคุ้มครองการผลิตมาโดยตลอด กำลังจะสั่นคลอนหากมีการเปิด

⁵ นางานูมะ นาโอเอะ (長沼直兄) ครูสอนภาษาญี่ปุ่นประจำสถานทูตสหรัฐอเมริกาในประเทศญี่ปุ่น และเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียน 東京日本語学校 สอนภาษาญี่ปุ่นแก่นักอเมริกันหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เปลี่ยนมาใช้ชื่อ นางานูมะ สกูล ในปี 2009 เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ก่อตั้ง ตำราสอนภาษาญี่ปุ่นเล่มแรกทีนางานูมะแต่งขึ้นเพื่อใช้สอนภาษาญี่ปุ่นคือ 『標準日本語讀本』

⁶ โดนัลด์ คีน (Donald Keene) ชาวอเมริกันที่สนใจศึกษาอักษรจีนและวรรณกรรมญี่ปุ่น ต่อมาได้เข้าเรียนภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนของกองทัพเรืออเมริกา และได้ใช้ตำราของ นางานูมะ นาโอเอะเพื่อศึกษาภาษาญี่ปุ่น ทำงานเป็นล่ามให้กองทัพอเมริกาในช่วงสงคราม หลังสิ้นสุดสงครามได้เป็นนักวิจัยด้านวรรณกรรมญี่ปุ่น ทำงานสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยโคลอมเบีย และหลังเกษียณอายุได้กลับมาญี่ปุ่น และเปลี่ยนสัญชาติเป็นคนญี่ปุ่นหลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเขตคันโต 11 มีนาคม 2011

⁷ โคโดคุ ซุซุ (幸徳秋水 1871-1911) ผู้ลือชา นักคิดแนวสังคมนิยมในสมัยเมจิ ซึ่งเชื่อในลัทธิอนาธิปไตย

เขตการค้าเสรีตามความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership เรียกย่อว่า TPP) 3) วิถีชีวิตของชุมชนหลังเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเขตคันโต 3.11 (เดือนมีนาคม ค.ศ. 2011) กรณีศึกษาเมืองมารุโมริ^๑ เรื่องอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่จังหวัดฟูกูชิมะ ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อวิถีชีวิตผู้คนในเมืองมารุโมริ สิ่งที่เคยทำได้ ก็ถูกควบคุม พิษผลทางการเมืองที่ปลูกด้วยใจกลับไม่มีคนยอมรับข้อสังคมจะต้องหันมาใส่ใจกับผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมไม่ใช่ซ้ำเติม 4) วิถีชีวิตผู้ใช้แรงงานญี่ปุ่นปรับเปลี่ยนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดมนุษย์เงินเดือน ระบบอาซูโฮ การจ้างงานตลอดชีพ ที่ดูเหมือนจะดี แต่กลับมีมุมมืดที่ทำให้คนทำงานต้องสูญเสียชีวิตส่วนตัวไป 5) บทสัมภาษณ์ อาซากาวะ มาซามิ นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับการบริหารจัดการสังคมญี่ปุ่น ซึ่งค่านิยมยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป บทบาทหน้าที่ของชายและหญิงในสังคมญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนไป มีความต้องการพึ่งพาแรงงานสตรีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะงานด้านสวัสดิการ การดูแลผู้ป่วย อันอาจส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างครอบครัวในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป ตำรานี้เหมือนทางลัดไปสู่เรื่องราวของญี่ปุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในด้านต่าง ๆ โดยอิงจากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ เรียกได้ว่าการนำเสนอใน 29 วิถีที่กลั่นกรองมานั้น กระชับและสอดแทรกแง่คิดในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์สังคมญี่ปุ่นได้อย่างแยบยลและเข้าใจง่ายภายใน 2 หน้ากระดาษ เหมาะสำหรับผู้ที่สนใจเรื่องราว

เกี่ยวกับญี่ปุ่นในหลาย ๆ ด้านทั้งภาษาวรรณคดี วัฒนธรรม สังคม และประวัติศาสตร์ การนำเสนอเนื้อหาจะเน้นไปทางด้านทัศนคติ ความคิดเห็น มากกว่าการวิเคราะห์เชิงลึก

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้คือการนำเสนอเนื้อหาสาระ โดยเชื่อมโยงกับวิธีการนำเสนอ (presentation) ในแต่ละบทซึ่งเป็นทักษะสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน รูปแบบนำเสนอมีทั้งหมด 6 ประเภท ได้แก่ การกล่าวสุนทรพจน์ การจัดทารายงานหนังสือโปสเตอร์วิชาการ การอภิปราย การโต้เถียง และการพูดนำเสนอหน้าชั้น โดยมีตัวอย่างสำหรับฝึกฝนและแนวทางสำหรับการประเมินผลที่เป็นรูปธรรม อำนวยความสะดวกสำหรับผู้สอนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน และจุดที่ทำให้ตำราเล่มนี้ถือว่าเป็นญี่ปุ่นศึกษาในโลกสากล คือ การบรรจุข้อคิดเห็นของนักเรียนต่างชาติจากนานาประเทศที่ได้พูดถึงความรู้สึกประทับใจเกี่ยวกับญี่ปุ่น และความรู้สึกที่เปลี่ยนไปเมื่อได้สัมผัสกับญี่ปุ่นจากประสบการณ์จริง ทำให้ผู้อ่านที่เป็นคนญี่ปุ่นก็ได้รับรู้ถึงทัศนคติของคนต่างชาติทั้งในแง่ชื่นชมและวิพากษ์วิจารณ์ เปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนทัศนคติทั้งของคนญี่ปุ่นและคนต่างชาติผสมผสานกัน

ตำราเล่มนี้จึงถือว่าเป็นทางเลือกใหม่สำหรับญี่ปุ่นศึกษาในยุคนี้ ที่ไม่ได้หยุดอยู่ที่การให้ข้อมูลเรื่องแบบแผน ประเพณี หรือเหตุการณ์สำคัญ ๆ เท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของวงการศึกษาญี่ปุ่นเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างในสังคมพหุวัฒนธรรม

^๑ เมืองมารุโมริ (丸森町) อยู่ในจังหวัดมิยาจิและได้รับผลกระทบจากสารปนเปื้อนกัมมันตรังสี ส่งผลให้รัฐบาลต้องห้ามมาตรการช่วยเหลือ

หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Affiliation: Department of Thai and East Asian Languages and Cultures, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.

Corresponding e-mail: tasmetha@gmail.com